

התרנגולים והשועל / ח"נ ביאליק

נמצא ב"שירים ופזמונים", הוצאת דביר

מתוך "מחרוזת", פרקי ספרות, מדריך למורה, חלק ב', תשל"ז

הִיְתָה שְׁנַת בְּצֻרָת, שְׁנַת רְזוֹן,
לא מחִיָּה וְלֹא מְזוֹן.
כָּל בְּעָלֵי כְּרִבְלֵת,
אֶפְרוּחַ, תִּרְנַגֵּל וְתִרְנַגֵּלֵת,
לא מְצָאוּ מַכְלֵת,
אֵין גְּרָעִין וְאֵין שְׂבֵלֵת.
עָמַד תִּרְנַגֵּל רַבִּי גְרוֹנִם וַיִּקְרָא:
— "הָאֶסְפוּ אֵלַי כָּל בְּעָלֵי מִקְרָא,
תִּרְנַגְלוֹת וְתִרְנַגְלִים,
כָּל הַקְּטָנִים עִם הַגְּדוֹלִים!
הֵן כְּבֹד הִרְעַב עֲלֵינוּ,
וְלָמָּה יָשֵׁב עַד מוֹתֵנוּ,
אֲנַחְנוּ וְכָל מְשֻׁפְחָתֵנוּ.
לָכֵן שָׁמְעוּ כָּל יוֹצְאֵי בֵּיצָה,
הִנֵּה נָא מְצֵאתִי יַעֲצָה:
נְקוּמָה כְּלָנוּ וְנִצְאָה,
נִלְכָּה יַחַד אֶל הַכְּפָר,
נִפְשֵׁט בְּשָׂדֵה וּבְכָר,
אוּלַי נִמְצָא מְעַט בָּר,
וְנֵאכַל וְנָשִׁיב אֶת נַפְשֵׁנוּ,
אֲנַחְנוּ וְכָל טִפְנוּ.
הֲלֹא יִדְעַתֶּם דְּבַר הָעַם וּמְשָׁלוּ:
מְשֻׁנָּה מְקוֹמוֹ — מְשֻׁנָּה מְזֻלוֹ.
וְעַתָּה הִגִּידוּ לִי וְאֲדַעְהָ,
בְּפָנַי עִם וְעַדָּה:
הַטּוֹבָה עֲצָתִי, אִם דְּבַר רִיק הוּא,
— קוּקוּרִיקוּ, קוּקוּרִיקוּ!"

וְתִיטֵב בְּעֵינֶם עֲצַת אֲדוֹנִם
וַיִּמְחֲאוּ כָּנָף: "יַחֲי רַבִּי גְרוֹנִם,

אין כמוהו גבר,
חכם למצוא שפר!

ותקם כל משפחת הנקרנים,
אם על בנים,
קטנים וגדולים,
בריאים וחולים,
גם אחת
פסחת,
דלה ורפה,
ומשענתה תחת כנפה,
צולעת אחריהם על גרף.
ויסעו כלם וילכו בדרך.

ביום השלישי וישאו את עיניהם,
והנה שדה שעורים לפניהם,
והשדה מלא ברכה,
די בר לכל המשפחה,
ויקראו: "האח, האח, היתה הרוחה!"
והימים? מי קציר ולקט,
ויחנו בשדה מול הגרן מנגד,
ולאכלו לחםם בשקט.
כל ימיהם כחגים,
מלקטים בבר, מטילים ומחגים
על גרגרים, על חרצנים וזגים,
אוכלים ושותים ושמחים,
מטילים ביצים ומגדלים אפרוחים.

מקץ חדשים לצאתם
נכספו התרנגלים לביתם.
ויאסף התרנגל את העדה
ויאמר: "מהרו עשו לכם צידה.
אפרוח, תרנגל ותרנגלת
ישא בפיו שבלת,
קנה אחד לגלגלת,

ולא נשוב הביתה ריקם –
קוקוריקס, קוקוריקס!"

שמעו התרנגלים ששו,
אצו, רצו, טסו,
וכאשר צוּו כּוּן עָשוּ:
אֶל הַגֶּרֶן יָרְדוּ,
וּיְצַטִּידוּ,
וּיֵצְאוּ כֻלָּם לַמָּסַע
וּבְפִיהֶם הַמִּשָּׂא,
שֶׁבְלֵי שְׁעוּרִים מְלֵאוֹת וְעִבּוֹת,
גְּדוּלוֹת וּשְׁעִירוֹת כְּזִנְבוֹת,
גְּרִגְרִים לְשִׁבְלַת שְׁתֵּי מֵאוֹת,
וּשְׁעָרוֹת – זָקוֹן וּפְאוֹת.
רַק הָאֶחָת,
הִיא הַפְּסֻחַת,
מֵאִין יְכַלֵּת
לְשֵׂאת שִׁבְלַת,
רִיקִם בָּאָה
וְרִיקִם יֵצְאָה,
וּתְלֵד בְּקִצָּה הַמַּחְנֶה לְבִדְדָה,
צוֹלַעַת עַל מִשְׁעַנְתָּהּ וּמִדְּדָה.

הִם בְּדָרְדָּר וּבֶן-שׁוּעַל נֶעַר
הֶצִּיץ מִמֵּאֲרָבוֹ בִּיעַר,
וַיֵּרָא מַחְנֶה בְּנֵי כָנָף
עוֹבְרֵי בְּהֵמוֹן לְפָנָיו,
וַיִּלְטֹשׁ שׁוֹן וַיִּנּוֹפֵף זָנָב
וַיֹּאמֶר: "הָאֵח, טָרֵף, רַב טָרֵף,
סָעֵדַת יוֹם וּסְעֵדַת עָרֵב!
אֶל הַמַּחְנֶה אֶתְגַּנֵּב מֵאַחוֹרָיו,
וְאֲשֶׁר יִפֹּל בְּכַפִּי יִזְנַב – וְטָרֵף."

הַמַּחְנֶה אֵד עֶבֶר,
וְהַשְּׁעָלוֹל יֵצֵא לְנִסּוֹת דָּבָר,

וַיִּגַּשׁ אֶל הַפֶּסַחַת
וַיֹּאמֶר בְּעֵנְוָה וּבִנְחֹת,
וְקוּלוּ מִתּוֹק כִּיּוֹן:
"שְׁלוֹם לָךְ, הַמְדַת-עֵינִי,
לְמִי כָּל הַמְחַנֶּה וּמֵאֵין?"
וְהִתְרַנְּגֶלֶת הַפֶּסַחַת
גַּם הִיא חֲכָמָה וּפְקֻחַת,
וַתַּעַן: "מִן הַמְלַחְמָה הוּא שָׁב,
וְעַם שׁוֹעֲלִים עֹשֶׂה קָרֵב
וְגַם נָפַל מֵהֶם רַב".

— "וְמָה הַדָּבָר אֲשֶׁר בְּפִיהֶם?
(יִמַּח שְׁמֵם וְשֵׁם אֲבִיהֶם!)"

— "שְׁלַל אוֹיְבִים הוּא, זְנֻבוֹת הַשׁוֹעֲלִים
אֲשֶׁר זְנֻבְנוּ מִן הַחֲלָלִים,
לְהִיּוֹת לָנוּ לְמִזְכָּרַת,
לְשֵׁם עוֹלָם וּלְתַפְאֲרַת,
עַל הַגְּבוּרוֹת וְעַל הַמְלַחְמוֹת,
עַל הַיְשׁוּעוֹת וְעַל הַנְּחֻמוֹת,
וְעַל הַנְּסִים הַגְּדוֹלִים
בְּמַלְחַמַת הַשׁוֹעֲלִים וְהִתְרַנְּגִלִים".

אִז נָסוּג הַשׁוֹעֵל מְעַט,
וַיִּשְׁאַל אֶת הַתְּרַנְּגֶלֶת בְּלֹאט:
"וַאֲיֵה שְׁלָלְךָ אֵת?"
— "זְנֻבְךָ שׁוֹעֵלִי,
נָפַל בְּגוֹרְלִי,
הוּא יְהִיֶּה שְׁלָלִי,
לְכֹן עָתָה יִצְאָתִי לְקִרְאָתְךָ,
הַנְּנִי, הַנְּנִי עֲלֶיךָ!"

הַשׁוֹעֵל שָׁמַע וְחָרַד,
וַיִּנָּס אֶל אֶרֶץ אֶרְרֹט.

על השיר

"התרנגולים והשועל" היא מעשייה בחרוזים, המספרת כיצד מצליחה תרנגולת נכה ופקחית להבהיל ולהבריח שועל שרצה לטרוף אותה. המוטיב העיקרי הוא, החלש והנכה – שפקחותו מאפשרת לו להתגבר על מי שחזק ממנו בכוחו הפיסי. מוטיב זה מוכר וידוע מיצירות ספרות רבות¹. יצירה זו שונה מהאחרות בכך, שהתרנגולת מתגברת על מי שהוא לא רק חזק ממנה בכוחו הפיסי, אלא גם על מי שנחשב לערום שבחיות.

ליצירה שני חלקים:

א. נדודי התרנגולים;

ב. העימות בין התרנגולת הנכה לבין השועל.

לכל חלק מבנה דומה: כל חלק פותח בתיאור מעשייה של כל להקת התרנגולים ואחר כך מתרכז במה שקורה לתרנגולת הנכה.

עיקרו של הסיפור מתרחש בחלק השני.

מה, אפוא, מקומו של החלק הראשון?

א. הכנת הרקע: בחלק זה נמסרת אינפורמציה, שתהיה חיונית להבנת המתרחש בחלק השני. למשל: השועל ראה תרנגולים כאשר הם היו בדרך לביתם. בפיהם נשאו התרנגולים שיבולים – צידה בשוכם לארצם, השרויה בבצורת. תרנגולת אחת לא נשאה שיבולת – כיוון שהייתה נכה. לולא הוסברו לקורא כל הפרטים הללו, היה צורך להסבירם תוך כדי תיאור הפגישה בין התרנגולת והשועל, דבר שהיה פוגם ברציפות ובמהירות התרחשותם של האירועים.

ב. מתן אפשרות להעלות השערות ולעורר ציפיות לגבי המשך התפתחות היצירה. חלק מתהליך הקריאה הוא בהתעוררות השערות בלב הקורא, על התפתחות היצירה, והוא מעמתן עם ההתפתחויות כפי שעיצבן המחבר; לעתים הן מתממשות ולעתים מתבדות. ציפיות אלו מושפעות מאישיותו של הקורא; מניסיון הקריאה שלו, מרמזים שקיבל במהלך הקריאה וגם מהתוכן, מהסגנון ומיסודות אחרים שביצירה.

דוגמות לציפיות שעשויות להתעורר עם קריאת היצירה שלפנינו, לאחר החלק הראשון:

¹ לדוגמה, המשל "האריה והעכבר".

1. מתשומת-הלב המיוחדת המוקדשת בחלק הראשון לתרגולת הנכה, אנו מצפים שעוד נשמע עליה.
2. רבי גרונס מתגלה בחלק הראשון כמנהיג חכם ובעל תושייה, המחלץ את התרנגולים מצרה והם שמים מבטחם בו. לפיכך, אנו עשויים לצפות, שבעימות עם השועל ייחלצו התרנגולים מצרה - בזכותו.
3. הסגנון ההומוריסטי כאילו מרמז שלסיפור אופי קל וייתכן שיש בכך כדי להשפיע על הקורא, שלא יתייחס להופעתו של השועל כאל דבר מבהיל, או ל"רעב" כיסוד טרגי.
התרשמות הקורא מהיצירה עשויה להיות מושפעת מניסיון הקריאה הקודם שלו. למשל:
4. היצירה פותחת בסיפור על רעב. מוטיב זה של בצורת ונדודים אחר מזון מוכר גם ממקורות אחרים. למשל: בספר בראשית, האבות יורדים מצרימה לשבור שבר; במגילת רות, אלימלך ומשפחתו יורדים לשדה מואב בגלל הרעב.
5. בסיפור מובלעים חלקי פסוקים מהתנ"ך וממקורות אחרים בתרבותנו.
6. קוראים רבים מכירים את השועל כערום שבחיות מתוך סיפורים ומשלים המציגים אותו כך. ואשר לתרגולות - יש סיפורים המציגים אותן כטיפשות (למשל: הסיפור "השמים מתמוטטים"). מי שקרא את המשל על השועל ובת-העורב יצפה אולי לכך, שהשועל יערים על התרנגולת בדברי החנופה שלו, כפי שהערים על בת-העורב.

על יסודות הצחוק שביצירה

- נושא הרעב עניינו סבל, והיצירות המטפלות בו, הן בדרך כלל רציניות וקודרות. במקרה שלפנינו הסיפור הוא הומוריסטי. ההומור מושג על-ידי גורמים שונים:
- א. הסיפור עצמו, שהוא מהתלה.
  - ב. תיאור סיטואציות אנושיות כשהן מיוחסות לתרנגולים, מעורר גיחוך.
  - ג. השימוש במוטיבים יהודיים, תוך שיוכם לתרנגולים, הוא אלמנט המעורר צחוק. למשל: מנהיג התרנגולים מכונה רבי; לשיבולים יש זקן ופיאות.
  - ד. שימוש במטבעות לשון מהמקרא והתפילה על ההוד שבהם – יוצר גיחוך בהקשרו לתרנגולים.

ה. שימוש הומוריסטי במליצות ובמשחקי מילים; למשל: השועל מכנה את התרנגולת במליצה "יפת עין", שהיא כל כך לא מתאימה אם היא מיוחסת לתרנגולת. או – המילים הנרדפות למילה תרנגול (יוצאי-ביצה, משפחת הנקרנים, בעלי המקרא וכו').

ו. החריזה יוצרת שטף וקלילות גם בקטעים המתארים סבל.

הדמויות ב"התרנגולים והשועל"

היצירה מבליטה שלוש דמויות:

- א. ר' גרונם - מנהיג הלהקה הוא נבון ובעל תושייה. מנהיגותו בולטת הן בכך, שהוא הקובע מתי יפעלו התרנגולים והן בכך, שהוא יודע למצוא פתרון למצבים שונים.
בשעת הרעב הוא המציע מה לעשות ובשעת השובע, הוא שחושב על הצורך לנקום אמצעים למקרה של רעב חוזר. אך לא הוא המציל את הלהקה מהשועל. תפקיד זה מותיר המספר לתרנגולת הפיסחת.
- ב. **התרנגולת הפיסחת** - תרנגולת זו היא חלק מהלהקה, אך יוצאת-דופן בתוכה. התרנגולת זקנה וחלשה, אך היא המצילה את הלהקה מהשועל, בזכות פיקחותה והתושייה שהיא מגלה.
- ג. **השועל** - מנסה לנהוג בערמה כפי שמתאים לו. הוא מדבר בשפת חלקות עם התרנגולת הפיסחת כדי להשיג ממנה מידע, אלא שדווקא מאמציו לנהוג בערמה, פותחים פתח לפני התרנגולת הפיסחת להערים עליו (ואולי, בטחונו בערמתו ובפקחותו גרמה לכך, שלא נזהר מערמתם של אחרים).
השועל מכונה ביצירה "בן שועל נער" ו"שעלול" (מזכיר "תעלולי"). ייתכן, שיש בכך רמז לכושרו הגופני (כשועל וכצעיר בשנים) העולה בהרבה על זה של התרנגולת הפיסחת מזה, ולחוסר ניסיון החיים שלו ואולי אף לטפשותו - מזה.

על הוראת היצירה

- א. מוצע לברר תחילה אם התוכן המפורש ברור לילדים (ראה משימה א' בעבודות לתלמיד). במעקב בכיתות התברר, שהיו ילדים שהתקשו להבין שבעצם לא הייתה כל מלחמה בין שועלים לתרנגולים.

ב. מוצע לוודא, שאכן הבינו התלמידים שהתכונות המיוחסות לתרגולים ולשועל (פקחות, ערמה, תושייה בעת צרה וכו') אינן שלהם מעצם טבעם, אלא תכונות אנושיות המיוחסות לבעלי-החיים לצורך הסיפור.

ג. בעת קריאת הסיפור יכולה המורה להפסיק את הקריאה בסוף החלק הראשון ולשאול את הילדים, מה יהיה לדעתם ההמשך. אפשר לעשות זאת שוב בקטע שבו מסופר, כי השועל ניגש אל התרגולות. מתוך התשובות תוכל המורה לברר לעצמה, באיזו מידה מכירים תלמידיה את המוסכמות המקובלות לגבי השועל והתרגולות ביצירות ספרות.

פעילות זו תביא להמללה של ציפיות הקורא לגבי המשך העלילה, ולעימות בין ציפיות אלה לבין העלילה שתיאר אותה המחבר ותשרת בכך את הקריאה הפעילה. אם מכירים הילדים את התדמית המקובלת של השועל, יוכלו אחרי הקריאה לעמוד על כך, שכאן נשבר הדפוס המקובל (כמו ביצירה "השמים מתמוטטים").

ד. יש לציין, שלמרות שהדמויות בסיפור הן כל-כך "אנושיות", הרי ביטויי ההומור והיות נושא הסיפור תרגולים, מביאים לכך שהתיאור העשוי להיות פתטי לגבי בני-אדם, נעשה הומוריסטי כאשר מדובר בתרגולים.

ה. כדאי להדגיש את האלמנטים ההומוריסטיים שבסיפור ולהשתמש בהם כ"מטבע לשון" בעת הדיון ביצירה.

משימות לתלמיד

משימה א': "מה קרה לאלילי המקרא?"

האם הסיפור מצחיק או עצוב?

1. חפש ביצירה קטעים מצחיקים והעתק אחד מהם לפי בחירתך.

2. חפש קטעים עצובים והעתק אחד מהם לפי בחירתך.

3. חפש קטעים מפחידים. אם מצאת, העתק אחד מהם.

4. מה דעתך? האם היצירה מצחיקה, עצובה, או אולי מפחידה ?

משימה ב' : *איליק, גיטוייק וכינוייס גיציפה*

א. ודאי שמת לב לכך שהיצירה מכנה את התרנגולים בכינויים שונים, רובם מצחיקים.

1. חפש את הכינויים לתרנגולים וערוך רשימה במחברתך.

2. מתוך הכינויים שרשמת, בחר כמה שהצחיקו אותך והדגש אותם. כתוב מדוע בחרת דוקא בהם ומה הצחיק אותך?

ב. ביצירה ביטויים המזכירים לנו פסוקים מהתנ"ך או ממקורות אחרים.

1. חפש ביצירה ביטויים כאלה והעתק כמה מהם למחברתך. מהם מוסיפים ליצירה לדעתך ?

2. מצא את הפסוק המזכיר לך ברכה הנאמרת בחנוכה. כיצד הוא מעשיר את היצירה ?

משימה ג' : *גיטוייק גיציפה*

ביצירה שלוש דמויות עיקריות : רבי גרונם, התרנגולת הפיחסחת והשועל.

א. לפניך רשימת מילים היכולות לשמש לתיאור האופי, ההתנהגות, הגיל והמראה החיצוני של דמויות אלה. רשום את המילים המתארות כל אחת מהדמויות. יתכן ואותה מילים תתאים ליותר מדמות אחת. אתה יכול להוסיף מילים משלך.

רבי גרונם	התרנגולת הפיחסחת	השועל
-----------	------------------	-------

להלן המילים :

טיפש-טיפשה, פיקח-פיקחת, אמיץ-אמיצה, חזק-חזקה, פתי-פתיחה, מנהיג-מנהיגה, צעיר-צעירה, נדיב-נדיבה, חכם-חכמה, ערמומי-ערמומית, פחדן-פחדנית, רפה-גוף(חלש), רפת-גוף (חלשה), בעל תושייה (מוצא עצה בעת צרה), בעלת תושייה, זקן-זקנה, קמצן-קמצנית.

ב. בחר באחת מהדמויות והסבר כיצד מתגלות תכונותיה ביצירה.

משימה ד' : *" והשאלת יצא אפסות ..."*

א. מדוע לדעתך בחר המחבר להפגיש את התרנגולת עם שועל דווקא ולא עם בעל חיים אחר ? (נס להיזכר בסיפורים, שירים ומשלים בהם מופיעה דמותו של השועל).

- ב. מהי התכונה האופיינית לשועל כפי שמופיע ביצירות אחרות ?
- ג. במה שונה השועל ביצירה " התרנגולים והשועל " מן השועלים המופיעים ביצירות אחרות ?

משימה ה' :

לפניך שמות של יצירות שלהן משהו משותף עם היצירה " התרנגולים והשועל ". מצא מה המשותף.

- **חבר שפן** - מסיפורי הדוד רמוס, הוצאת עם עובד.
- **שלמה המלך והדבורה** - מאת חיים נחמן ביאליק, מתוך הספר ויהי היום.
- **שועל ארנבת ותרנגולת** - מאת מרים ילן שטקליס, מתוך הספר תפוחי העלומים.
- **האריה והיתוש** - מתוך משלי קרילוב.

הערות לעבודות לתלמיד

העבודות לתלמיד מתייחסות רק לחלק מהנושאים והמרכיבים של היצירה. דבר זה נעשה כדי למנוע גודש וגם משום שלא כל נושא ניתן להגיש בצורה זו. כל אחת מהעבודות פותחת אפשרות לשיחה בכיתה על היסודות המרכיבים של היצירה.

בסעיפים שונים הוצע לתלמיד לבחור רק בחלק מן העבודות ורצוי שזכותו של התלמיד לבחור תישמר לו.

משימה א'

סעיף א' מזמן פעילויות המחזקות את הבנת הנקרא. ייתכן שלחלק מהתלמידים אין עבודה זו מספיקה ותידרש הרחבה.

רצוי, שהמורה תדריך את תלמידיה, כיצד לנסח את הערותיהם למשימה זו במחברותיהם. למשל, תוך הסתמכות על מראה מקום. במקרה כזה, יכול הניסוח להיות כך :

עמ' מס' .... למעלה. השם שאני מציע: _____

או :

עמוד מס' ..... למטה. הפסוק מהסיפור המתאים לו, הוא _____

סעיף ב' מתייחס לאופי הסיפור. אנו מציעים לערוך דיון כיתתי או בקבוצות, בעקבות עבודה זו, ולשים את הדגש על כך שאמנם יש רגעים מבהילים, טראגיים וכד', אולם הם מתרככים בשל הסגנון ההומוריסטי, החרוזים, הביטויים המיוחדים ועצם הסיפור העוסק בתרנגולות ולא בבני-אדם.

משימה ב'

העבודות מתמקדות בלשונה המיוחדת של היצירה, תוך שימת-לב להשאלות, לציטטות ולביטויים מיוחדים. מן הראוי להפנות את דעת הילדים גם לביטויים כמו "מחאו כנף", "אין כמוהו גבר", (ייתכן שתלמידים רבים אינם יודעים, שזוהי גם מילה נרדפת לתרנגול) "לא מצאו מכולת" (בדרך כלל חושבים הילדים, שמכולת היא חנות).

אשר לסעיף א/2 שבמשימה ב' - כדאי לנסות ולברר עם התלמידים, מדוע כינויי התרנגולים מעוררים צחוק. לאחר העבודה על חלק זה, טוב שהמורה תשוחח עם תלמידיה ותברר, כיצד השפיע השימוש בביטויים המיוחדים של ההומור על היצירה וכיצד השתנתה משמעותם של הביטויים עצמם בהקשרו הכללי של הסיפור (רשימת פסוקים המופיעים בסיפור ומראי המקומות במקורות, מצורפת בהמשך).

משימה ג'

משימה זו נועדה להבהיר לילדים המתקשים בכך, שלשועל יתרונות גופניים רבים על אלה של התרנגולת (פיסחת, בעלת-מום, זקנה וכו'), אך לעומת זאת היא עולה עליו בתושייתה, בפקחותה וכו'.

משימות ד' ו-ה'

משימה ד' הינה המשך לעבודה במשימה ג'. לאחר שהילד מייין את תכונות השועל והתרנגולת, הוא יכול לנסח תשובה מכלילה המבוססת על הפעילות הקודמת: השועל ידוע כערמומי, פיקח, טורף תרנגולות והתרנגולת ידועה בדרך כלל כחלשה, טפשה וקרבתן לטרף, ומשום כך הסיפור שלפנינו עשוי לסתור את ציפיות הקורא.

משימות אלו עניינן לטפל בשניים מהמוטיבים הספרותיים שביצירה זו:

1. שבירת תדמיתו הספרותית המקובלת של השועל - משימה ד', (נושא זה נדון גם ביצירה "השמים מתמוטטים").

2. החלש כמנצח - משימה ה'.

שתי משימות אלו מתאימות לעבודה בקבוצות. הן דומות זו לזו במבנה שלהן ולכן אנו ממליצים, שכל קבוצה או כל ילד יעבדו רק על אחת מהן. העבודה בשתי המשימות מבוססת על קריאה של יצירות ספרות נוספות. אנו מציעים, שהספרים הנזכרים בעבודה לתלמיד, יימצאו בכיתה שכן באותם אוספים מצויות יצירות נוספות המנצלות מוטיבים אלה. כך תינתן לילדים הזדמנות לגלות את הסיפורים המתאימים לצורך המשימות הבאות. אפשר לקוות שהתלמידים ביזמתם יביאו לכיתה ספרים נוספים שבהם מצאו יצירות דומות.

הצעות להמחזת הסיפור

כעבודת הכנה להמחזה, אפשר להציע לילדים לחלק את הסיפור ל"תמונות" תוך הסבר ש"התמונה" מתחלפת, כאשר משתנה מקום ההתרחשות או כאשר מתרכזים בדמויות מסוימות. כך, ייתכן שהחלוקה תהיה בערך בנוסה זה -

(1) התרנגולים בשדה- הבצורת ועצת רבי- גרונוס ;

(2) התרנגולים בדרכם אחר המזון ;

(3) בשדה המניב ועצת רבי גרונוס לשוב הביתה ;

(4) ההכנות למסע והמסע ;

(5) התרנגולת הפיסחת והשועל.

זו רק דוגמה. אפשריות חלוקות שונות. רצוי לחלק את הכיתה לקבוצות ולשכל קבוצה תכין להצגה תמונה אחת מתוך המחזה וכולן יוצגו זו אחר זו ברצף.

כהכנה להמחזה, כדאי להפנות את שימת-לב הילדים לתנועות מיוחדות ("וימחאו כנף"), להבעות שונות (בעת הרעב, ולעומת זאת בשדה המניב, "כל ימיהם כחגים..."), לקצב היצירה (בעיקר בקטע המתאר כיצד

מצטיידים במזון: "... ששן, אצו, רצו, טסו..." , להבדיל בין העדה הרעבה הצועדת ("קטנים וגדולים, בריאים וחולים") לבין זו החוזרת עמוסת שעורים, וכדומה.

אפשר להציג בליווי קריאת הטקסט ברקע מפי "קריינים", אך אפשר גם בצורת פנטומימה, או בדיבור חלקי. דבר זה תלוי במטרות ההמחזה: אם הדגש הוא על לשונה של היצירה - ייקרא הטקסט כולו. אפשר שהדגש יהיה על אירועים מסוימים, תוך הזנחה מכוונה של אחרים, כגון: הדגשת העימות בין התרנגולת והשועל ואזי כל החלק הראשון יכול להיעשות בצורה מרומזת יותר, וכד'.

להלן רשימת פסוקים ממקורותינו, שהיצירה מצטטת אותם במדויק או ברמז:

1. "האספו אלי כל בעלי מקרא" - אומר ר' גרונם. "האספו ואגידה לכם..." - בראשית מט 1 - ברכת יעקב.

2. "הן כבוד הרעב עלינו... ולמה נשב עד מותנו... ונאכל ונשיב את נפשנו..."

הסגנון מזכיר שיחות בין יעקב לבניו על הצורך לרדת מצרימה לשבור שבר - בראשית מב-מד.

"הטובה עצתי אם דבר ריק הוא".

"טובה עצת חרשי הארכי מעצת אחיתופל" - שמואל ב', יז 14. העצה שנתקבלה, שמסופר עליה בספר שמואל הייתה מכשילה, ואילו כאן נתקבלה עצתו של ר' גרונם והביאה ברכה.

"אם על בנים".

"פן יבוא והכני אם על בנים" - בראשית לב 12 - יעקב חושש מעשיו.

"לא תקח האם על הבנים" - דברים כב 6 - מצוות שילוח הקן.

"ביום השלישי וישאו את עיניהם".

וישא אברהם את עיניו וירא" - בראשית כב 4 - סיפור עקידת יצחק.

"והימים ימי קציר ולקט".

מזכיר את מגילת רות. סיפור המתרחש על רקע קציר ולקט.

"אוכלים ושותים ושמחים".

"ייהודה וישראל רבים כחול אשר על הים לרוב אוכלים ושותים ושמחים" - מלכים א', ד 20 - חיי השלווה בימי שלמה.

"נכספו התרנגולים לביתם".

"כי נכסוף נכספת לבית אביך" - בראשית לא 30 - אומר לבן ליעקב.

"מהרו עשו לכם צידה".

מדריכים למורה מחומרי האגף לתכנון ולפיתוח תכניות לימודים עד שנת תשנ"ח 1998

"הכינו לכם צידה" - יהושע א 11 - בני ישראל מתכוננים לחצות את הירדן.

"וריקם יצאה".

"מלאה הלכתי וריקם השיבני ה'" - רות א 21 - נעמי אומרת לאנשי בית-לחם.

"על הגבורות ועל המלחמות

על הישועות ועל הנחמות

ועל הניסים הגדולים".

פרפרזה על "הנרות הללו" (בחנוכה).

להלן רשימת סיפורים על מוטיב דומה:

1. הספר "חבר שפן" בהוצאת עם עובד (שפן הסופר). עברית: דניאלה אתגר. רוב הסיפורים שבו הם על מוטיב דומה.
  2. מעשה באיכר אביון אשר הוליך שולל את השודדים - מתוך "סיפורי חבש וסודן", עברית: אסתר זמירי, עידית, עמ' 40.
  3. שועל ארנבת ותרנגולת - מתוך "תפוחי העלומים", מרים ילן-שטקליס, הוצאת עם עובד, עמ' 15.
  4. התרנגול הגיבור - מעובד על ידי ז. אריאל, מתוך "101 מעשיות אגדות וסיפורים", הוצאת אמנות, עמ' 58.
  5. התרנגולת והשועל - שם, עמ' 298.
- (התוכן דומה ל"התרנגולים והשועל").